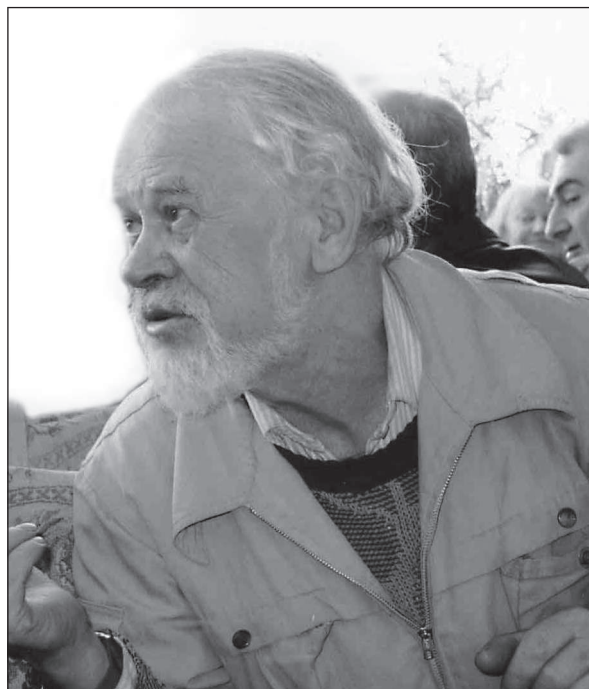

ПАМ'ЯТІ СТАНІСЛАВА НИКИФОРОВИЧА БРАТЧЕНКА

21 лютого 2011 р. пішов із життя Станіслав Никифорович Братченко. Перелік його звань та посад незначний — старший науковий співробітник відділу археології доби енеоліту—бронзи ІА НАНУ, кандидат історичних наук, та його внесок у науку значно більший за той, який подекуди приписують собі члени сучасних доморошених академій, невідомих широкому загалу міжнародних комісій та комітетів, фондів і громадських об'єднань з гучними назвами. Коли кілька років тому була завершена підготовка до видання «Левенцівської фортеці», з'ясувалося, що не вистачає якихось 50—70 сторінок, аби той рукопис подати для захисту докторської дисертації. С.Н. Братченко вирішив за краще підготувати до друку катакомбні матеріали з його розкопок на Донеччині.

Діяльність новобудовних експедицій в останню чверть ХХ ст. була яскравим етапом у розвитку української археології. Станіслав Никифорович, керуючи польовими дослідженнями в Луганській та Донецькій областях, бачив, яку вкрай цінну та принципово нову інформацію можна отримати за відносно короткий час, але, водночас, застерігав від гонитви за кількістю розкопаних за сезон курганів чи поселень. А ще ніколи не займався гучними за назвами, але пустими за змістом науковими темами. Колись на засіданні відділу доби енеоліту—бронзи Інституту археології НАНУ при обговоренні товстелезного рукопису, автор якого був налаштований лише на ефект і піар, Братченко сказав: «Все це добре та навіть цікаво, але коли ж ми будемо займатися археологією?».

С.Н. Братченко жив археологією, був справжнім професіоналом і робив справу так, аби отримати максимально об'єктивну інформацію про далеке минуле без брехливо-сенсаційних заяв заради якихось сумнівних дивідендів. Учений налаштував своерідний конвеєр з поширення Україною та поза її межами сучасної методики розкопок курганів і фіксації пов'язаних із ними об'єктів. На жаль, не всіх він навчив, а якщо бути точним, не всі прагнули вчитися. Та зважаючи на кількість тих, хто пройшов його школу (Донецьку, потім Другу Сіверсько-Донецьку експе-

диції), ефективність навчання та впливу Вчителя на учнів були значними. Станіслав Никифорович міг помилитися у виборі друзів та скоро виправляв помилки і то зважаючи не на особисті образи, а через те, що ті, котрі зрадили його, як правило, зраджували науку.

Фундаментальним науковим доробком є три монографії С.Н. Братченка: «Нижнее Подонье в эпоху средней бронзы» (Київ, 1976), «Донецька катакомбна культура раннього етапу» (Луганськ, 2001) і «Левенцовская крепость. Памятник культуры бронзового века» (Луганськ, 2006). Впадає в очі відсутність у них чогось зайвого та прискіплива обґрунтованість висновків. Ці книжки житимуть довго. Культурно-хронологічний поділ катакомбних пам'яток, відкриття Левенцівської та Каратаївської фортець і пояснення їхнього феномену, з'ясування генези культури Бабіне (багато-валикової кераміки) витримали випробування часом. Прикро, що останні книжки дослідника вийшли зі значним запізненням і невеликим накладом. Цілком доцільно було б їх перевидати в Україні та за кордоном.

Мені вже доводилося писати про С.Н. Братченка як про вільну, але «чудернацьку людину». Він дійсно був таким собі археологічним Йозефом Швейком, якому гра в простодушність і добродушність була потрібна, аби все робити по-своєму та якомога краще.

Ми вперше зустрілися в далекому 1968 році у Миколаївській експедиції О.Г. Шапошникової. Станіслав Никифорович доручив мені (вперше!) розчистити катакомбне поховання, і вже це зробило його в моїх очах справжнім добродієм. Завдячуючи йому, через сім років я отримав довгоочікувану постійну роботу в Інституті археології. І наше спілкування ніколи не припинялося. За його підтримки наприкінці 80-х років удалося на деякий час поновити розкопки на Донеччині, розпочати пошук пам'яток доби бронзи, в першу чергу поселень, на яких можна було б провадити багаторічні комплексні дослідження. Тоді дуже швидко сформувався колектив колег — переважно з тих, хто разом зі мною пройшов «школу Братченка».

Коли видавалася «Левенцовская крепость», деякі учні та друзі С.Н. Братченка написали свої спогади про цю особистість, оскільки вихід книжки співпав із 70-річчям Станісла-

ва Никифоровича. Автори дописів зробили їх, виключно зважаючи на особистий досвід, переконання та враження від співпраці з ним.

Нещодавно мені довелося обробляти особистий архів С.Н. Братченка. Поряд зі старими світлинами, мабуть ще ростовського чи лєнінградського періоду його життя, знайшов і ті, які з'явилися вже за моєї пам'яті. Згадалось, які різні за віком, фахом і світоглядом люди опинилися свого часу на братченковській орбіті — ті, хто в експедиційному житті знаходив розраду від повсякдення, за виразом С.Н. Братченка, «паперово-пляшкового світу». А ще я натрапив на теку з написом «Есе», а в ній — нотатки з давньої та сучасної історії України, про життя та долю Т. Шевченка, голodomор, життя маленького Славка з родиною на окупованій фашистами території, новочеркаські події 1961 р., свідком яких він був. Безперечно, цей архів ще буде вивчатись і не лише археологами. Він належав небайдужій людині, яка присвятила одну зі своїх книжок *«Пам'яті зниклих народів степу, репресованих та знедолених у ХХ ст. земляків наших»*. У тій присвяті — весь С.Н. Братченко.

Будемо пам'ятати!

Я.П. ГЕРШКОВИЧ